

Жарко ЂУРОВИЋ*

ПОЕЗИЈА У СЛУЖБИ ВЛАДАЊА

Историја је незамислива без духа као што је незамислив дух без историје. Само у свеукупном посједовању једног и другог феномена, стваралац може да се дубље открије и потврди. И да откривеном да сјај божанске вјечности. Примјер за то је пјесник Његош. Он се до врхова духа успео снагом своје пословичне енергије и дара. А дар, знамо, представља кормило стваралачке фасцинације.

Како у Црној Гори није било интелектуалне традиције, а она је супстанца стваралаштва, Његош је створио њен праг, који имплицира не само црногорску него и универзалну тему егзистенције и слободарства. На тој подлози спјеван је „Горски вијенац”. Поред историјског пејзажа прошлости (слободарска прегнућа и обичаји), дат је и пејзаж човјекове душе, чији се немир креће по систему клатна, држећи се увијек сржне, односно егзистентне равни.

Стваралац у таквом случају мора да буде спреман на одрицање, јер оно авизира исплативост трагичке пустоловине. Његош је прихватио чин одрицања као нешто свето. Знао је да га води имагинативној дубини, која мајсторски спреже у складан однос мисао и израз. То се није могло одиграти без вољног емигрирања у властиту самоћу, која га је припремала за величанствен расцвет стваралачких екстаза. Иако је неке коријене могао да тражи у духовним стремљењима Петра Првог, Његош се превасходно ослањао на духовну ватру која је горјела у њему и која је знала да заобиђе и Бога ако је његово присуство спутавало слободу духа. Важно је било артикулисати немир (удар нађе искру у камену), који је плазма човјековог ентузијазма.

Не могу замислити човјека без осцилација у расположењу. Без заноса и патње. Свијет је саздан на противурјечностима и у праву су они мислиоци који их сматрају суштином свијета. Присјетимо се сјајног Његошевог фрагмента о ратовању сила у природи. А шта тек да кажемо о великом расцјепу

* Књижевник, ванредни члан ЦАНУ.

човјекове душе (Игуман Стефан, Вук Мандушић). Његошева пјесничка визија контемплатирала га је као нешто узрочно и свемоћно. Можемо мислити шта хоћемо, али је мора прва постојбина душе. Стваралац је окренут њеној евокацији као једру пловидбе. Једро постоји ради појаве вјетра. Његош је разумио све промјене у бићу и природи, јер је у њима садржан смисао људског трајања. Мислим да се без њих не може осјетити простор ни апсорбовати вријеме. Дух их тангентира као двије зависне саставнице са својим ритмом циклотимије. Што је удвајање бића веће, то је стваралачка визија свеобухватнија и дубља. Његош се држао става да се разлог постојања патње може најбоље одржати на контемплацији надвременог, оног што лебди у нутрини ониричких зона. У Његошевој поезији не примјећујемо владара већ пјесника, иако је по заповијести државних потреба то био.

Никола Први био је сушта супротност своје блиском претку. Он је поезију схватао као важну припомоћ владарској моћи. Његова мисао је детектована тим условом, а у таквим случајевима поезија нема утемељена чворишта спознаје и вриједности.

Њу је убијало присуство пригодности и владарске позе. Нећемо рећи да Никола Први није био пјесник. Био је пјесник, којег је карактерисало пригодничарство. Није умио да нађе праву искру у визијама. Он је био причалац историјских фрагмената, уздижући их до идиличног хвалоспјева, али без јачег унутрашњег дрхтаја. Он се окушавао и у сентименталним темама, задржавајући у њима споменарски занос. Иако Европејац по образовању, поезија те врсте, а и она са патриотским набојем, изузимајући неколико пјесама, наивно је обојена. Рекао бих да ју је гушио наздравичарски тон и једнообразна декларативност. Поплава ријечи без доживљајне густине и имагинацијског надјева. Парадокс бива већи кад знамо да је у оригиналу читао Игоа, који је писао комплексну и на чистом спонтанитету засновану поезију. Он јој се дивео, али на њој није хтио или није умио (биће да је пориједи други фактор) да обогаћује своју вокацију.

Црна Гора у вријеме Николине владавине била је у фази државног буђења, па је поета сматрао пороком ако његов стих не служи захтјевима тога начела. Тачно је да једно доба не чини само презентско вријеме, него и оно које му је претходило, али то га не оправдава у робовању пјесничкој клишејности. Без роњења у дубље визијске вирове и засаења. Ако нема тих својстава, својства роњења, поетски дух не може семантички флуидирати. Не може из једноставног разлога што не посједује у Николином случају развијен интуитивни занос, него се држи принципа општости, који умртвљује мисао. Никола Први није умио да дозива громове неба на начин како је то чинио Његош. То могу само ствараоци који снагом израза и дубином искушења продиру у срж царства узрока. То нам говори да је *intuitus mentis* био запостављен. Површна реторика га је затрпавала. Разумљиво је да је то условило нарушавање природних суодноса у изражајној сфери. И не само у њој. Тако су многе владаре пјесме вјештачки штимоване. Чује се звук, а не одзвања мисао!

Интелигенција не пише поезију. Пише је дар. Он твори језик по сили унутрашњег дејства, који је уједно и дејство визије. Тада су сви именитељи пјесме синхронно заступљени. Од језика до других креацијских постулатија – ритма, риме, атмосфере и слично. Кроз стих се највећма продијевају ратничке врлине, пошто су оне врста јемства за футур. Цар јунака шта би изабрао друго. У владаревој души најприје је заискрило осјећање слободе и стихови најчешће теку том цртом. Ратништво је наметнула нужда, а Црногорци никад нијесу подносили ропство.

Тумачећи многе владареве пјесме дошао сам до закључка да су оне чврсто срасле за домовинско тле (пјесме: „Онам?, онамо”, „Домовини”, „Здравица Оногошту” и друге). Шта под тиме подразумевамо? Да ли је то оно стање кад је човјек у свему срастао са оним што воли? Може то бити грумен земље, ратничка прегнућа, а може бити љубав према вољеној. Пјесме које је владар посветио жени Милени исказују чулну угодност. Означавање љубави шири чувствену лепезу. Па и тада се, зачудо, уочава владарски нагласак. Љубав је требало измјестити из те сфере и фокусирати је у лични оптикум. Само лични печат чини пјесму привлачном, сензитивном. Можда је владарева епска природа одагнала призив еротске страсти. Сабља је Црногорцима блискија од жене. Ратно вријеме ремети ред односа и на осјећајном плану. Љубав добија третман узгредне ствари!

Приређујући владарево књижевно дјело за штампу, академик Радомир Ивановић у њему је препознао више слабости креацијске природе. С правом је рекао да задоцњели романтичар није имао снаге да лирску рефлексiju подигне до филозофеме. Његов стваралачки дух није био предиспозиран за веће продоре. Занос је неопходан, али се он морао кристализовати. Морао је посједовати магновене валере. Њих је веома мало у владаревој поезији. Један од разлога лежи у чињеници што је стваралац у свијет своје поезије уносио конкретан податак, а занемаривао апстракцију, која ослојава надахнуће.

Неке истине треба и овом приликом рећи. У владарево вријеме постојале су дилеме око сврхе поезије и око тога да ли су средства којима се она служи архаична и превазиђена. Никола Први био је окружен мудрим људима (Богишић, пјесник Лаза Костић и други). То је имало благотворан утицај на његове духовне и друге активности, али је владар остао тврд према свакој новини, па и новини у области књижевног стваралаштва. Иако је стварао на крају романтичарске епохе, он се нашао на њеном почетку и тиме умногоме ослабио позицију виђенијег пјесмоторца.

Пјесма као изражајни идиом, ако је ријеч о истинском ствараоцу, не трпи архаизацију израза. Њени смислени обриси и значења могу да се крију и између редова, чинећи их заводљивим и у процесном и у сваком другом смислу. Поезија Николе Првог је гласноговорничка, без нијанси, без симболичког кључа. Има садржајну привлачност, али нема постојану изражајну струјност. Основно посланство поезије је чаролија. У епском времену, гдје се у

гро план ставља кубура и јатаган, тешко је било поезију усмјерити другим правцима и особеностима. Као да је владар заборавио ону Паскалову познату премису: *Много је ѝприрода у човјековој ѝприроди. Све оне ѝтеже сѝталном мијењању.* Наш владар није имао слуха за ту истину, а у њој треба да се огледа суштина нашег бића. Кад кажемо бића, мислимо на осјећања и страст. Па и само начело трајања треба условно схватити. Треба открити спиралу гдје стреми дух. Све што се одиграва подложно је мијенама. Па и сама трајност коју поменуемо може бити хипотетична. Њу карактерише нужност мијењања, које је сачињено од замишљања. Да немогуће преобрази у могуће.

Владар је користио друге аршине у поимању свијета и живота. Многи се питају шта је вријеме? У какав га облик треба смјестити? Шта од њега тражити? Владар га је тражио у историјски дјелатном чину. Поетско је било пратеће. Историја га претицала многим драмама које нијесу обликоване на прави начин. Ни у једном жанру, сем можда у мемоарској прози у којој се назире постојана приповједна умјешност.

У свим временима његовала се удворничка поезија. Владар је у центру пажње. Славе се његове особине, у првом реду мудрост. То иде до митоманије. И у најновијем добу, у Титовој епохи, вођа је био оличење срећног пута, иако је тај пут имао доста кривина и мрклина. У част вође пјеване су оде и дитирамби. Еуфорија безмјерне оданости била је масовна. И Никола Први уживао је сјај славе и дивљења. Али по једној особини био је изузетак међу владарима. Он се удворава племенима и личностима. Тим чином прибављао је подршку за своје дуго владање. Најугодније се осјећао кад су га ословљавали именом господар. То је имало домаћински призив. Пришност са обиљежјем обавезе!

Ако бисмо изближе размотрили склоп црногорског бића, увидјели бисмо да је он пролазио кроз најтеже фазе развоја. Кроз маглине ратова и кроз пакленичке облике племенске нетрпељивости које су вјековима разједале овај простор. Па и нада, која се морала јавити, долазила је из очајања и из мисли да се зло превалада. Можда то даје снагу за изналажење узора. И претходним црногорским владарима то је био Обилић. Његошу и њему и Обилић и Карађорђе. Узор бивствује у етици. А етика се као принцип и као судбина најприје ороди у пјесми.

Владар није морао да бира смјер историјске стазе. Она га је сама одабрала. Владарева поезија одзвањала је ехом нимало лаког животног одређења. Људски живот не може се замислити без димензије осјећајности. Тој осјећајности осјетно је придодат и политички дискурс. И у спјевовима и у драмама, да не говоримо у пјесмама ратничке тематике. То је посебно изражено у четрдесетак кола о племенима и личностима. Тако је створена свијест о идентитету. Без њега се није могло мислити о сјутрашњици.

Лирика Николе Првог одише патетиком. Ријеч је о поезији која се радо слуша на сијелима и скуповима. Храброст је њен основни атрибут. Иако се зна да су неке војводе урушавале ореол владарева славе, о томе нема траго-

ва у његовим поетским сочињенијима. Владар је имао својих слабости, али није трпио да му их било ко читава, макар то биле и војводе. Уклањао их је кад је вјеровало да му угрожавају владарски статус. Но како то није предмет моје теме, ја ћу само изрећи опаску о владаревом односу према мислима. Он који је био апсолутни господар својих поданика, није умио да буде господар својих пјесничких мисли. Исказивао их у шематизованом облику, без оних флуида у којима пулсира богата доживљајност. Није његовао иронију и парадокс. Шаљиво је протјерао из пјесама, иако је посједовао жив козерски дух. Он је те особине у себи запретавао, мислећи да оне нијесу достојне епохе јунаштва гдје је служио као светао примјер.

Није било лако од малог народа, укљештеног између Турске и Аустрије, одржати опстајући народ. Ода свуд су гледала наоблачена неба и пријетње. Требало је наћи формулу протеча, јер је Бог високо а Русија далеко. Он је учинио много да се Црна Гора одржи на вјетрометини њених највећих искушења, да паметном државном предузимљивошћу одстрани многе опасности, а кад се морало и да ратује и да своју славу увелича добијеним биткама, посебно на Вучјем Долу, која се сматра круном његове стратешке довитљивости.

Да је владар поезију сматрао свједоком историје, показују бројни примјери. Ми наводимо тренутак пада Никшића када је забодена црногорска застава на зидинама Бедема. Док се још пушке нијесу стишале, књаз је одмах оставио пјеснички траг о томе. Истина, пјесме таквог садржаја није умио изнутра да оснажи лирском дикцијом. Приповједна црта и биографски елементи затрпавали су супстанцију поетске вокације. Једноставно, владар је ометао пјесника да се стваралачки узвиси. Тако је већи дио владаревог стваралаштва попримио реторичку једнообразност.

Пјесничке ријечи мора да краси чаролија, да би нас могле освојити. А тога је било мало у владаревој поезији.

Žarko ĐUROVIĆ

POETRY IN SERVICE OF RULING

Summary

The text “Poetry in service of ruling” consist of the cross-section of poetry of King Nikola the 1st. It resists, with various degrees of value, in poems and lyrics. In the text it is emphasized that this poet and ruler has not found the authentic spark in his visions. He is more the teller of historical fragments, raising them to an idyllic panegyric. Nikola's poetry is characterized by the toaster's tone and declarative uniformity.

In period of Nikola's rule, Montenegro was in a stage of national awaking, so that the author subordinated his poetry to that principle. In that poetry there is no required nuance and fresh expressive flow. That is understandable when the art is subjected to state's and ruler's interests. The word is about the poetry for people, not about the poetry which prefers a more profound artistic expression. For its bellaceous trait (Nikola was a celebrated hero) it continued to live in Montenegrin people, who have always been pre-occupied by permanent testing of bravery and ethnicity. The poetry of king Nikola, both the epic and the lyric one, are in sign of that act.